Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences
Bahar *Spring* 2019, Sayı *Number* 23, 227-256
DOI:10.9775/kausbed.2019.014

Gönderim Tarihi: 05.03.2019 **Kabul Tarihi: 01.04.2019**

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE'DE SİVİL VE ASKERİ MÜLTECİLER MESELESİ

The Issue of Civilian and Military Refugees in Turkey in World War II Years

Süleyman TEKİR
Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü
stekir@sinop.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5862-2548
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz
Çatışmalar, etnik saldırılar ve soykırım korkusu İkinci Dünya Savaşı yıllarında milyonlarca insanın evlerini terk etmelerine neden oldu. Sayıları kesin olarak bilinmemekle birlikte 20 milyon insan savaş süresince göç etti. Türkiye Doğu Avrupa'dan gelen yoğun bir göçe maruz kaldı. Bu göçün temelinde Almanya ve Sovyet Rusya'nın uyguladığı iskân politikaları bulunuyordu. Savaş süresince mülteciler; esirler, siyasi mülteciler, siviller, Yahudiler ve casuslar olarak kendi aralarında kategorize edildi.
Almanya'nın 1941'de Yunanistan'a saldırmasıyla birlikte Türkiye yoğun bir mülteci göçüyle karşı karşıya kaldı. Mültecilerin bir kısmı Türkiye'deki şehir, kasaba ve köylere, diğer bir kısmı ise kamplara yerleştirildi. Büyük bir kısmı ise Orta Doğu'daki İngiltere himayesindeki kamplara nakledildi. Savaş boyunca on binlerce mülteci Türkiye'ye sığındı. Avrupalı Yahudiler soykırımdan kaçmak için Türkiye'yi köprü olarak kullanarak Filistin'e ulaşmaya çalıştılar. Yabancı ordu mensubu askerlerde çeşitli sebeplerden ötürü Türkiye'ye iltica ettiler. Türkiye savaş boyunca din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın tüm mültecilere karşı kucaklayıcı bir tavır sergiledi.
Anahtar Kelimler*; İkinci Dünya Savaşı, Mülteci, Göç, Yahudi, Askeri*
Abstract
Conflicts, ethnic attacks, and fear of genocide caused millions of people to leave their homes during the years of World War II. While their exact number is not known, 20 million people immigrated during the war. Turkey was exposed to an intense immigration from Eastern Europe. The basic reason for this immigration was the settlement policies implemented by Germany and Soviet Russia. During warfare, refugees were categorised among themselves as captives, political refugees, civilians, Jews, and spies.
When Germany attacked Greece in 1941, Turkey faced intense refugee immigration. Some of the refugees were settled in various cities, towns and villages in Turkey, and some in camps. An important part of them were transferred to camps under the auspices of England in the Middle East. During the war, tens of thousands of refugees took shelter in Turkey. European Jews who wanted to escape from genocide tried to reach Palestine using Turkey as a bridge. Throughout the war, Turkey showed a welcoming attitude towards all refugees without any religious, linguistic or racial discrimination.
Keywords*; World War II, Refugee, Immigration, Jewish, Military*

1. GİRİŞ

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki durumu, jeo-stratejik önemi dolayısıyla gerek Müttefiklerin (İngiltere, Fransa, Amerika, Sovyet Rusya vd.) gerekse Mihver devletlerinin (Almanya, İtalya vd.) kendi saflarında savaşa sokmak için harcadıkları yoğun çaba ve Türkiye'nin buna karşı izlediği ince siyasetin hikâyesidir. Gelişen teknoloji ve askeri yatırımlar Birinci Dünya Savaşı ile birlikte savaşların bilinen kalıpların çok dışında olacağının sinyallerini vermişti. Klasik dönemlerde savaşlar iki ordunun belirli bir alanda karşı karşıya gelerek birbirlerine üstünlük sağlamaları şeklinde cereyan ederken, 20. yüzyıldan itibaren uçaklar ve uzun namlulu silah türevlerinin savaş meydanlarında kullanılması, kuralların yeniden yazılmasına neden oldu. Oyunun yeni kurallarından en çok etkilenenler sivillerdi. İlk savaş nispeten cephe harbi şeklinde zuhur etmesine rağmen, siviller ikinci savaşta çatışmalardan doğrudan etkilendiler. Hayatta kalanlar memleketlerini terk etmek zorunda kaldı. İkinci Dünya Savaşı başladığı günden, bittiği zamana kadar sürekli nitelik değiştirdi. Kitlesel bombardıman yapabilen uçak filoları, savaş gemileri, denizaltılar, tanklar ve diğer kara araçları, savaşın kaderine etki ederken nükleer silahlar savaşı bitirdi. Devasa insan nüfusunu barındıran şehirler harabeye dönerken, milyonlarca insan hayatını kaybetti. (Armaoğlu, 1997, s. 407; Oral, 2016, s. 111-117) Hayatta kalmayı başaranlar ise yeni yaşam alanları arayışına giriştiler. Bu arayış, sınırları dikkate almadan yapılacak büyük bir göçün habercisiydi. Avrupa'da milyonlarca insan, kıtanın içinde ve dışında değişik bölgelere göç etti.

Silahlı şiddetten kaçanlar yalnızca siviller olmadı. Aynı zamanda askerler üzerlerinde üniformaları, ellerinde silahları olduğu halde başka ülkelere iltica ettiler. Mültecilerin korunması, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin 1921 tarihli konvansiyon taslağı ile yasal zemine oturtulmak istenilmesine rağmen, geniş kitleleri ele alacak şekilde genişletilemedi. Bu düzenlemeyle büyük ölçüde sürgünler sonucu ortaya çıkan mülteci sorunlarına odaklanılmıştı. Geniş kapsamlı düzenleme 1946 Lahey Konferansı ile yapılabildi. Lahey'de, delegelerin çoğunluğu, tarafsız devletlerin topraklarında sivil mültecileri kabul etmelerini, ahlaki bir görev kabul ederek sözleşmeyle bu durumun hukuki olarak güçlendirilmesi önerisini yaptılar. (Cantor, 2014, s. 353-354)

İkinci Dünya Savaşı'nda şiddetten kaçan insanlara uluslararası bir koruma sağlamak mümkün olmadığı için, sığındıkları ülkelere göre muameleye tabi tutuldular. Tüm dünyayı kapsayan kapsamlı bir mülteci hukukundan söz etmenin mümkün olmadığı koşullarda, göçmenlerin sığınak

noktalarından birisi de Türkiye oldu. Türkiye tüm imkânsızlıklara rağmen askeri ve sivil mültecilere ırk, din ve mensubiyet ayrımı yapmadan kucaklayıcı bir tavır sergiledi. Türkiye, savaş süresince Batı Trakya ve adalardan gelen mülteci kafileleri, Yahudilerin Filistin göçüne köprü olması ve askeri mülteci meseleleriyle karşı karşıya kaldı.

2. SİVİL MÜLTECİLER

Türkiye'de 1934 yılında çıkartılan *İskân Kanunu* ile olası muhacir ve mülteci göçlerine karşı alınacak tedbirler yasal zemine oturtulmuştu. Muhacir ifadesi, *Türkiye'ye yerleşmek maksadıyla dışardan münferiden veya müçteminan gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler* olarak tanımlanırken, mülteci ifadesi ise *Türkiye'ye yerleşmek maksadıyla olmayıp zaruriyet ilcasıyla muvakkat oturmak üzere sığınanlar* olarak belirlenmişti. (Resmî Gazete, 21 Haziran 1934, Sayı: 2733.) Askeri ve siyasi bir baskı sebebiyle ülkelerini terk eden mülteciler kendi içlerinde askeri, siyasi ve sivil olarak kategorize ediliyordu. Askeri mülteciler yönetmelikte *iltica ettiği zaman askeri sıfatı olan ve bunu ispata yarayan vesaik bulunanlar* olarak tanımlanırken, siyasi mülteci ise *mensup olduğu devletin ve gerekse bu devlete düşman bulunan veya hâkim bir nüfus tesis etmiş olan diğer bir devletin tazyiki muvacehesinde hudutlarımıza iltica edenler* şeklinde tanımlanıyordu. Jandarma ve polis teşkilatlarına mensup olan mülteciler ise ilgili kanun çerçevesinde sivil kategoride değerlendiriliyordu. (ATASE, İDH, 1-036-1.)

Avrupa'dan kaçan mülteciler, Doğu Akdeniz veyahut Türkiye üzerinden daha güvenli olarak gördükleri Suriye'ye ulaşmak istiyorlardı. Haziran 1940'da Fransa'nın Almanya tarafından işgal edilmesi ve İtalya'nın Almanya safında savaşa girmesiyle Avrupa'dan en önemli kaçış yolu olan Akdeniz ve limanlar kullanılamaz hale geldi. (Bahar, 2013, s.26) Bu gelişme üzerine Türkiye, coğrafi konumu ve tarafsız statüsüyle Avrupa'dan tek kaçış yolu oldu. Yahudi mülteciler Filistin'e ulaşmak isterken, diğerlerinin varmak istedikleri hedef Suriye idi. Gidilecek bir başka hedef ise İngiltere idaresindeki Kıbrıs adasıydı. 1942'de İngiltere liderliğinde başlatılan Orta Doğu Yardım ve Mülteci İdaresi adlı program ile on binlerce mülteci Ortadoğu'da kamplarda yaşama tutundu.

Savaş dönemlerinin en korkunç tablolarının başında salgın hastalıklar gelmektedir. Devletler sınırlarında alabilecekleri önlemler sayesinde bulaşıcı hastalıkların sınırları içerisinde salgınlara dönüşmesini engelleyebilirler. Bu yüzden yurtdışından Türkiye'ye gelen mültecilerin tamamının sağlık kontrolünden geçirilmesi gerekiyordu. İran'dan gelecek

olan mültecilerin asker olmayanları, Erzurum'da sağlık kontrolünden geçirilecek; hasta olanlar askeri hastanede tedavi edileceklerdi. Lüzum görülenler temizliğe tabi tutulacağı gibi çiçek aşısı herkese uygulanacaktı. Tifo aşıları ise iskân edildikleri yerlerde yapılacaktı. (BCA, 30.10.0.0.55.366.3.) Ekim 1940'da Romanya'dan ayrılan İngilizler ile mülteci statüsündeki Polonyalılar İstanbul'a geldi. Kafilede İngiliz grubun içerisinde diplomat, gazeteci ve tüccar olmak üzere 70 kişi bulunuyordu. İngilizlerin hava, deniz ve kara ataşeleri de grubun içerisinde bulunuyordu. (Ulus, I. Teşrin 1940, Sayı:6899.)

İtalyan birliklerini 1940-1941 kışında Arnavutluk'un iç bölgelerine kadar püskürtmeyi başaran Yunan kuvvetleri, Almanların tepkisini çekmemek için İngiliz desteğini geri çevirdi. Almanların yaptığı Meriç Harekâtı sonucunda mağlup olan Yunanistan, 24 Nisan 1941'de teslim olmak zorunda kaldı. Almanya ile birlikte hareket eden Bulgarlar ise işgalin meyvelerini toplamaya başladılar. Bulgarlar, Almanların gölgesinde başta Batı Trakya olmak üzere Doğu Makedonya ve Pirot bölgelerini ele geçirdiler. Bulgarlar bölgedeki emellerini kalıcı hale getirebilmek maksadıyla Batı Trakya Türklerine karşı acımasızca davranmaya başladılar. Nisan-Mayıs 1941'de Taşöz-Semadirek hattı ile Girit'e kadar olan belirli başlı adalar, Almanlar tarafından ani baskınlar ile işgal edildi. Oniki Ada'nın İtalyan kontrolü altında olduğu göz önüne alındığında böylece Mihver bloğu tüm Ege ve Boğazlar bölgesini kontrolü altına almış oluyordu. (Hatipoğlu, 1997, s.225-226) Bu işgallerden sonra Türkiye, batıdan yoğun bir mülteci göçüne maruz kaldı.

Nisan 1941'de Trakya bölgesine binlerce sivil mülteci akın akın gelmeye başladı. Gelenlerin büyük çoğunluğunu Batı Trakya Türkleri oluşturuyordu. Trakya Umum Müfettişi Kazım Dirik tarafından mahallinde yapılan tahkikatta, sadece 10 Nisan 1941'de Pityon demiryolunu kullanarak gelenlerin 1.200 kişi olduğu tespit edilmişti. Edirne'ye büyük koyun sürüleri ile gelen arabalı Türk köylüleriyle yapılan mülakatta, Yunan-Bulgar sınırındaki Ortaköy'de yaşadıkları tespit edilmişti. Yunan jandarmaları tarafından Alman ordularının Gümülcine'ye girmek üzere oldukları bildirilip başlarının çaresine bakmaları gerektiği bildirilmişti. Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sırasında Edirne'den göç eden Bulgaristan Gagavuzları, bu haberin duyulmasının ardından Türk köylülere musallat oldular. Yaşadıkları yerlerin Alman ve Bulgarlar tarafından işgal edildiği zaman Türklerle hesaplaşacaklarını iddia etmişlerdi. Türklere ait gayrimenkullerin kapı ve pencereleri Gagavuzlar tarafından kırılmıştı. Bu gibi olaylarla karşı karşıya kalan Türkler diğer milletler gibi göçe başladılar. Türkiye'ye geldikleri için bulundukları durumdan memnuniyetleri gözleniyordu. Yunan

jandarmalarının verdiği bilgiye göre bulundukları yerden çıkmayan veya çıkamayan 150 bin kişi bulunuyordu. Yunanistan Milli Bankası'nın Dedeağaç şubesinin tüm mevduatı vapurla getirilmişti. Sofulu şubesi de Edirne'ye parayla gelmişti; tüm parasını Türk parasıyla değiştirip Yunanlılara dağıttı. İpsala'da bulunan Yunan Generali Zizi intihar etmişti. Mültecilerin nakliye meselesine Edirne ve Tekirdağ valilikleri tarafından büyük hassasiyet gösteriliyordu. Buna bağlı olarak karayolu ve demiryoluyla kafilelerin düzenli bir şekilde nakledilmelerine büyük önem veriliyordu. (BCA, 30.10.0.0.73.481-12) İpsala'ya sınırdan gelmekte olan asker ve sivil mültecilere kapıda gerekli kolaylık gösteriliyordu. Sivil halkın Uzunköprü'ye gelmektense gayet iyi bir şose ile bağlı olan Malkara üzerinden Tekirdağ'a, iki günde gitmeleri daha uygun görülmüştü. Böylece demiryolu da meşgul edilmemiş olacaktı. Edirne'ye de subay ve erler araçlarıyla geliyordu. Bunları civardaki köylerin halkı takip ediyordu. Bu mülteciler için sıhhat ve iaşe işlerinin yanı sıra Ziraat Bankası aracılığıyla döviz değişimi yapabilmeleri için tüm tedbirler alınmıştı. 150 arabayla birlikte geldikleri için tren yolunu kullanmaları mümkün gözükmüyordu. Ancak gönderilecek platform vagonlarla araçları nakledilebilirdi. Bulgarlar ise sınıra yakın yerlerdeki Rum köylerini ateşe vermişlerdi. (BCA, 30.10.0.0.117.812.5-1.)

Mayıs 1941'de gelen istihbarata göre Almanlar, Bulgarları Türk sınır hattına 30 km'den fazla yaklaşmamaları hususunda uyarmışlardı. Dimetoka civarında 2.500 Alman askeri tespit edilmişti. Alman işgal komutanı halkın göç etmesini engellemek için Filibe'den itibaren Dedeağaç'a kadar hiçbir surette Bulgar kuvveti bulundurulmayacağını güvencesini vermişti. Bu saha tamamen Almanlar tarafından kontrol edilecekti. (BCA, 30.10.0.0.73.481-13.) Almanların Balkanlardaki hızlı ilerlemesi Trakya bölgesinde paniğe neden oldu. Bu panik sınır hattından İstanbul'a doğru bir iç göçe sebep olabilecek boyutlara ulaşabilirdi. Gazete haberleri ve kulaktan kulağa yayılan haberler durumun ciddiyetini artırmasını sağlayan faktörlerdi. Devlet bu durum karşısında yazılı basın üzerinden halkı bilinçlendirmeye çalıştı. Karşı propaganda ile başarılı olundu. (Bakar, 2007, s.9)

Haziran 1941'de Karadeniz'in Kefken limanına gelen Sovyet bandıralı yaklaşık 80 tonluk Akkerman adlı römorkun içerisinde bulunan 39 mülteciden 5 sivil ve 2 asker, ülkelerine dönmek istemedikleri için Bolu valiliğine gönderildiler. Geriye kalan 32 mülteci ise ülkelerine iade edildi. Römork kaptanının ifadesinin alınmasının ardından römork enterne edilerek, İstanbul'daki Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın emrine alındı. 1943 yılına kadar kaderine terk edilen gemiden faydalanmak için Sovyetler nezdinde kiralama ya da satın alma konusunda teşebbüste bulunuldu. (BCA,

30.10.0.0.55.367.28.) Selanik'ten yola çıkan içerisinde subay ve er olduklarını ifade eden yedi sivil, 15 Temmuz 1941'de İmroz'un Burgus Limanı'na iki tonilatoluk bir yelkenli ile gelmelerine rağmen Türkiye'ye girişlerine izin verilmedi. (BCA, 30.10.0.0.55.365.21)

Akdeniz ve Ege adalarından Türkiye'ye 20 Nisan 1941'den önce iltica eden ve savaş dolayısıyla ülkelerine iadeleri mümkün olmayan bazı aileler, mülteci statüsünde kabul edilmeleri için İçişleri Bakanlığı'na başvurdular. Fakat yapılan yasal düzenlemeler ile bu ailelerin mülteci olarak kabul edilmeleri yönünde yasal engeller bulunuyordu. Ancak geldikleri yerlere dönemedikleri için Türkiye ile kanuni olarak bir bağ kuramıyorlardı. Vatandaşlık hak ve menfaatlerinden istifade edemedikleri için, bu ailelerin mülteci statüsünde değerlendirilmesi önem arz ediyordu. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu 13 Ağustos 1941 tarihli toplantısında Yunanistan ve Bulgaristan'ın idaresi altında bulunan Batı Trakya topraklarından ve Akdeniz ile Ege adalarından Türkiye'ye gelen ve çeşitli sebeplerle ülkelerine iade edilemeyen Türklerin, mevcut kararnamelerden muaf tutularak serbest mülteci ve serbest göçmen muamelesine tabi tutulmalarına karar verildi. (BCA, 30.18.1.2.96.72.3.)

Nisan 1942'nin ilk günlerinden itibaren Yunanistan ve adalardan İzmir'e yoğun bir mülteci akını yaşandı. Yirmi gün gibi kısa bir sürede 4.827 mülteci Çeşme'nin Ilıca kasabasına geldi. Ani göç dalgası karşısında ne yapacağını bilemeyen yerel idareciler, mültecilerin tamamını kasabaya kabul etmişti. Çeşme ve Ilıca'da bulunan oteller, hanlar ve evlerin tamamı dolmuştu. Öyle ki boş olan dükkân ve depolar dahi doluydu. Barınma alanları yetersiz gelince mülteciler sokaklara taşmıştı. Bölgede o güne kadar görülmemiş manzaralar yaşanıyordu. Mülteci akının ulaşmasıyla birlikte sıhhi şartlarda bozulmalar başladı. Ayrıca yiyeceğe ulaşmak isteyenler ellerindeki paralar bitince üzerlerindeki kıyafetlerini dahi satmışlardı. Bir ekmeğe bir ceket gibi ilginç alışverişler olmuştu. Ciddi bir organizasyonsuzluk söz konusuydu. Yerel halk kendi yiyeceğini satınca zor duruma düşmüştü. Adaların Almanya tarafından işgali sırasında yaşanan ilk mülteci akınında buna benzer bir durum yaşanmamıştı. Durumun tüm boyutlarıyla anlaşılması üzerine devlet olaya müdahale etti. Yerel idarecilerden hükümet doktoru ve polis komiseri işten el çektirildi. Halkın arasındaki en büyük korku kaynağı, yaşanması muhtemel büyük salgınlardı. Gerek mültecilerin gerekse yerel halkın sıhhi uyarılara kulak asmaması büyük tehlikenin habercisi niteliğindeydi. (BCA, 490.01.611.120.8.19.)

Çeşme'ye ulaşan büyük göç dalgasının arkasında büyük bir teşkilat olduğu söylencesi dikkat çekiciydi. İzmir'de bulunan Yunan konsolos memurları, şehirdeki motorları yüksek fiyatlara kiralayarak Sakız ve civar

adalarına göndermişti. Buradan toplanan Yunanlılar Sakız'a oldukça yakın olan Çiftlik Köy ve Iğdır sahillerine çıkarılmıştı. Çiftlik ve Iğdır'a çıkarılanlar yaklaşık üç saat yürüdükten sonra Çeşme'ye ulaştıkları için herhangi bir denetime tabi tutulamamışlardı. Adalardaki Alman kuvvetleri ise bir daha gelmemek üzere mültecilerin bölgeden ayrılmasına göz yummuştu. Almanlar böylece fakir halkı beslemek yükümlülüğünden de kurtuluyordu. Savaşın başlamasından itibaren sahil güvenlik ekipleri adalardan Türkiye'ye gelmek isteyen en küçük unsurları dahi kontrol edebilmişti. Kuşadası, Karaburun, Dikili sahillerinde geçmişte benzer birkaç vaka dışında bu denli büyük bir olayla karşılaşılmamıştı. Fakat 5.000 kişinin Türk sahillerine ellerini kollarını sallayarak çıkmaları ve sahilden saatlerce yürümesine müdahale edilmemiş olması büyük bir zaaf olduğunun en büyük kanıtıydı. Bu durum sadece mülteciler meselesi olarak görmek eksiklik olurdu. Bütün dünyanın savaş halinde olduğu ve birkaç mil ötedeki adaların dahi işgal altında olduğu düşünüldüğünde yaşananların ne denli korkunç olduğu daha iyi anlaşılabilirdi. Yapılan tetkikatta rüşvet ve para meselesinin ön plana çıktığı saptandı. Bu göç dalgasının tahmin edilenden daha büyük bir organizasyonun parçası olduğu rahatlıkla anlaşılabilirdi. İngiliz ve Yunan istihbarat elemanları tarafından yapılan organizasyonda, Çeşme ve civar bölgelerdeki motorlar yüksek meblağlarla tutulmuştu. Çeşme ve Ilıca'daki otel, ev, han, dükkân ve depolar senede 100 lira kira getirir iken 600 liraya kiralanmıştı. Mülteciler getirildikten sonra İngiliz ve Yunan konsolos memurları yiyecek dağıtımına başlamıştı. Mülteciler arasında Selanik hatta Pire'den gelenler dahi vardı. Yunan subaylarında olduğu kafile, Türkiye'deki idari anlamda çok sayıda problemin gün yüzüne çıkmasını sağladı. İstanbul'dan gelen Kemal adlı vapur ile mültecilerin bir kısmını Sakız adasına götürdü. Fakat Alman subaylar tarafından mülteciler kabul edilmedi. (BCA, 490.01.611.120.8.20-21.)

Sayıları her geçen gün artan mültecilerin geldikleri yerlere iade edilmeleri kısa sürede mümkün olmadı. Haziran 1942 itibariyle rakam 6.700'e ulaştı. Çeşme ve civarının sıhhi durumu bozulduğu gibi sıcakların artmasıyla birlikte kötü kokular etrafı kapladı. Küçük bir kaza belediyesinin bu denli büyük insan kitlesiyle başa çıkması mümkün gözükmüyordu. Kızılay elindeki tüm çadırları kullandığı için yeni çadır kurma imkânı bulunmuyordu. Tek çare olarak mültecilerin iç bölgelere sevk edilmesi gündeme geldi. Uzun müşkülatlar sonucunda yalnızca 1.000 kişi sevk edilebildi. (BCA, 490.01.611.120.8.20-12.) Mülteciler, 15 Haziran 1942'den itibaren tren yoluyla İslâhiye üzerinde Suriye'ye ve motorlar vasıtasıyla Kıbrıs'a sevk edildi. Mültecilerin sayısı 4.728'e geriledi. Savaşın aldığı şekil dolayısıyla İngiltere'nin başvurusu üzerine Temmuz 1942 itibariyle

Suriye'ye sevkler ertelenirken, Kıbrıs'a sevkler devam ediyordu. Çeşme'deki mülteciler hükümete ait binalar ile kurulan 120 çadıra yerleştirilmişti. Alınan ciddi tedbirler sayesinde gerek yerli halk, gerekse de mülteciler arasında bulaşıcı hastalık zuhur etmedi. İlçeye gönderilen salgın hastalıklar uzmanı tarafından açılan revir sayesinde gerekli tedaviler yapılabildi. (BCA, 490.01.611.120.8.8.)

Türkiye'ye gelen mültecilere ülke ekonomisi zor durumda olmasına karşın ciddi yardımlar yapılıyordu. Nisan 1942 itibariyle Kızılay Alman-Yunan Savaşı nedeniyle ülkeye sığınanlara 1000'er takım çamaşır, çorap, 700 battaniye ile 500 çift ayakkabı dağıttı. Türkiye'ye sığınan Uruguay bandıralı gemideki 120 kişinin iaşeleri karşılandı. Savaş esiri statüsündeki savaşan ülkelere mensup esirlerden; İngiliz, Fransız, Polonya, Belçika, Norveç ve Bulgar esirlerine 13.692 adet giyecek ve yiyecek, uluslararası posta ile gönderildi. Ülkeleri istilaya uğradığı için Fransa'ya sığınan kadın ve çocuklar için 9632 lira harcanarak, 7.000 kg fındık içi ile 15.000 kg üzüm Uluslararası Kızılhaç komitesine gönderildi. İşgal altındaki Yunanistan'da kullanılmak üzere Yunan Kızılhaç'ına 10.000 tetanos, 1.000 kangren serumu, 10.000 kg gazlı bez, 1.000 kg pamuk, 3.000 metrekare gazlı bez, 3.000 battaniye ve 6 ambulans gönderildi. Ayrıca Bulgaristan, İngiltere, Romanya ve Bulgaristan'a da gerekli yardımlar yapıldı. (Ulus, 30 Nisan 1942, Sayı:7402.)

22-26 Aralık 1943 tarihleri arasında Bodrum, Çeşme, Marmaris, Kuşadası limanlarına 361 erkek, 182 kadın, 289 çocuk, 101 İtalyan er, 5 İtalyan subay, 2 Yunan er olmak üzere toplam 940 mülteci gelmişti. Çeşme'ye gelenler arasından Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi Aleksandros Arliropolos, Yunanistan Belgrat Sefiri Ragorosenir ile Yunanistan Paris Konsolosu Liros Arkiros bulunuyordu. (BCA, 30.10.00.00.117.813.12.) 27 Aralık 1943 ila 3 Ocak 1944 günleri arasında Bodrum, Kuşadası, Sisam, Marmaris, Söke, Çeşme muhafız birliklerinin mıntıkalarında 116 İtalyan, 3 Yunan subay ve er, 18 Türk, 58 İtalyan, 76 Yunan, 27 İngiliz ve Amerikalı sivil Türkiye'ye iltica etti. (BCA, 30.10.0.0.55.368-1.)

Mayıs 1941'den Mart 1943'e kadar savaş dolayısıyla Yunan ve kısmen de İtalyan adalarından Türkiye sahillerine ulaşanların sayısı 22.909'du. Bu kadar kalabalık mülteci grubunun bir arada tutulması mümkün olmadığı için bir kısmı ülke dışına bir kısmı da kamplara yerleştirildi. (BCA, 30.10.0.0.124.882-4.)

Türkiye'nin Ege adaları üzerinden maruz kaldığı mülteci akının arka planında müttefikler tarafından Mihver bloğunu parçalamak için Temmuz

1943'te yapılan Sicilya Çıkarması yatıyordu. Hitler ve Mussolini, çıkarmanın Yunanistan üzerinden yapılacağını tahmin ettikleri için ağırlıklarını bu yöne kaydırmışlardı. Fakat çıkarma beklemedikleri yönden yapıldı. Çıkarma kısa süre içerisinde başarılı oldu ve 17 Ağustos 1943 itibariyle adanın tamamı Müttefiklerin kontrolüne geçti. Çıkarma sırasında İtalya'daki Mussolini yönetimi sona erdi. Yerine kurulan Badoglio Hükümeti, Müttefikler ile görüşerek Eylül 1943'te İtalya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğunu ilan etti. Bu esnada İtalya'da bulunan birlikler tarafından başkent Roma işgal edildi. Mussolini kaçırıldı ve ülkenin kuzeyinde Salo Hükümeti kuruldu. İtalyan askerleri teslim olurken, Almanya bunu engellemeye çalıştı. Bu tarihten sonra İtalyan ve Alman askerleri arasında yaşanacak çatışmalardan kaynaklı ilginç bir süreç de başladı. Yunanistan ve adalardaki İtalyan askerlerinin bir kısmı teslim olmayı isterken, bir kısmı ise Almanlar ile birlikte savaşmayı tercih ettiler. Ege'de bulunan Zante, Korfu ve Kefolonya adalarındaki İtalyan birlikleri, Almanlara teslim olmayarak çatışmaya girdiler. Alman birlikleri bu başkaldırıyı oldukça sert şekilde bastırdı. Birçoğunu kurşuna dizerken, bir kısmını ise öldürüp denize attı. Yaşanan bu gelişmeler özellikle İtalyan askerlerinin Türkiye'ye akın akın gelmesine neden oldu. (Tamur, 2006, s.51-53)

Eylül 1943'te Rodos'taki İtalyan Vali, mütareke ahkâmına göre askerlere silahlarını teslim etmelerini söyledikten kısa süre sonra ada Almanlar tarafından ateş altına alındı. İtalyan askerler dağılıp esir olurken, bir kısmı ise motor ve kayıklar vasıtasıyla Türkiye'ye kaçtı. 83'ü subay, 64'ü astsubay 250'si asker ve 208'i sivil toplam 605 kişi Marmaris, Köyceğiz ve Fethiye kıyılarına ulaştı. Asker kökenli olanlar ilgili makama teslim edilirken, sivil olanlardan isteyenlerin Suriye'ye gitmelerine izin verildi. (Ulus, 17 Eylül 1943, Sayı:7949.) 23 Eylül'de Sisam adasında bulunan Roma bankasının müdürü ve dört personeli bankaya ait evrak ve paralarla birlikte Kuşadası'na iltica etti. Kıbrıs'tan Türkiye'ye gelen bir vapur, sal üzerinde imdat çığlıkları atan 8 İtalyan subay ve askeri kurtararak Kuşadası'na getirdi. Rodos'ta yaşanan çatışmada bir İtalyan generali esir düşerken, yüzlerce asker ölmüş veya esir düşmüştü. Kaçabilenler ise Türk kıyılarına ulaşmaya çalışıyorlardı. Rodos'tan gelen Rumlar Kıbrıs'a, Marmaris'e sığınan İtalyanlar ise ülkenin farklı yerlerine gönderildi. (Akşam, 23 Eylül 1943, Sayı:8955.) Aydın'da bulunan askeri kampa 23 Eylül'de 79 İtalyan subay ve 300 askerden oluşan kafile yerleştirildi. 25 Eylül'de Rodos adası üzerinde iki Alman uçağını düşürdükten sonra motor arızası nedeniyle Türk topraklarına inmek zorunda kalan uçaktaki dört İngiliz subayı, 11 gedikli, 1 sivil ile Muğla'da bulunan 11 İtalyan hava subayı Aydın'daki askeri kamplara sevk edildi. (Akşam, 25 Eylül 1943,

Sayı:8957.)

Hitler, kolay kolay Ege adalarını Müttefiklere bırakmaya niyetli değildi. İngilizlere karşı ciddi bir mukavemet gösteren Alman orduları, Leros adasını Kasım 1943'te tamamen ele geçirdi. 3.000 İngiliz ve 5.000 İtalyan askeri Almanlara esir düştü. (Akşam, 18 Teşrinisani 1943, Sayı:9009.) Adada İngilizlerle birlikte Almanlara karşı savaşan İtalyan subayları kurşuna dizildi. (Ulus, 28 Teşrinisani 1943, Sayı:8018.) Aslında Almanların adalardaki mukavemetinin temelinde Balkanlarda tutunma arzusu yatıyordu. (Ulus, 21 Kasım 1943, Sayı:8011.) Bu durum adalarda yaşayan binlerce sivil ile askerin Türkiye'ye göç etmelerine sebep oldu. 20 Kasım 1943 itibariyle Kuşadası'na ulaşan 3.000 mülteci bulunuyordu. Kuşadası ve Çeşme'ye iltica edenlerin sayısı ise 8.400 kişiye ulaştı. Bunların çoğunluğu kendi istekleri doğrultusunda Suriye'ye gönderildi. (Keser, 2010, s.394)

Ege adalarından çeşitli tarihlerde Türkiye topraklarına iltica eden ve Tefenni ile Isparta gözaltı kamplarında tutulan İtalyan mültecilerle ilgili yapılan tahkikatta ilginç bilgilere ulaşıldı. İtalyan mültecilerin Almanların elinde esir iken kaçmak suretiyle Türkiye'ye iltica ettikleri ve kazazede oldukları anlaşıldı. Sayıları 3.051'e ulaşan bu grup mültecilerin kendi istekleri doğrultusunda Şubat-Mart 1944 tarihleri arasında Suriye'ye sınır dışı edildiler. (BCA, 30.10.0.0.55.368-11.)

Savaşta Almanya ile birlikte hareket eden Bulgaristan, 1943 yılından itibaren ilginç bir iskân siyaseti takip etmeye başladı. Bulgarları Batı Trakya'ya yerleştirirken, burada yaşayan Türk ve Yunan unsurları sürmeye başladı. Bulgar hükümetinin iskân politikası, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren meselelerin başında geliyordu. Çünkü sınırın karşı tarafında yaşanan en küçük hareketlilik, Türkiye'ye yönünü dönen binlerce mülteci anlamına geliyordu. (Vakit, 3 Nisan 1948, Sayı:9025.)

Yunan, Bulgar ve Ege Adalarında yaşayan Batı Trakya Türkeri'nin, Türkiye'ye ilticaları kabul edilmeyerek geldikleri yerlere iade edilenlerden birçoğunun, Bulgarlar tarafından öldürülmekte oldukları haber alınmıştı. Haziran 1943 itibariyle Trakya'daki vilayetlere sığınmış ve durumları araştırılmakta olan Türklerin geri gönderilmeleri halinde öldürülmelerine kesin gözüyle bakılıyordu. Türkiye'ye sığınmış olan Türklerin, Bulgarlar tarafından vahşice katledilmelerini önlemek maksadıyla 1 Haziran 1942 tarihinden itibaren iltica etmiş olan Türk ırkına mensup ve Türkçe konuşanların mülteci muamelesine tabi tutulmaları için bir kararname hazırlanması teklif edildi. Buna göre adı geçen bölgeden Türkiye'ye iltica edenler mülteci olarak kabul edileceklerdi. Türk ırkından olup ve Türkçe konuşanların ilticalarının kabul edilmesi durumunda 1941 yılında olduğu

gibi yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalınabilirdi. Dışişleri Bakanlığı bu durumun Lozan Antlaşması'na uygun olmadığına yönelik görüş bildirdi. (BCA, 30.10.0.0.117.813-9-2.)

Sayıları ilk etapta az olmakla birlikte zaman içerisinde artan miktarlarda Almanya ordusuna mensup askerlerin Türkiye'ye sığındıkları kayıt altına alındı. 11 Eylül 1944'te Bolu'nun Akça kazası kıyılarında 2 subay ile 20 er, Kocaeli'nin Karasu kıyılarında ise 1 subay ile 21 erden oluşan iki farklı Alman askeri mülteci grubuna rastlandı. Bunların bindikleri vasıtalar Karadeniz'de battığı için sahile yüzerek çıkmışlardı. Alman askeri mültecilerin tamamı enterne edilerek askeri makamlara teslim edildi. (Akşam, 14 Eylül 1944, Sayı:9307.)

1944'ün sonlarında Hitler, Alman kuvvetlerini Balkanlardan çekmeye karar verdi. Yunanistan, Arnavutluk ve Güney Yugoslavya'da bulunan Alman kuvvetlerini geri çekti. Fakat Almanların boşalttıkları yerleri Kızıl Ordu birlikleri işgal etti. Yunanistan'da 1949'a kadar sürecek olan iç savaş böylece başladı. Milliyetçi ve Komünist gurupların savaşı sırasında 1 milyon insan yer değiştirmek zorunda kaldı. (Başar, 2019, s.169-170) Bu işgaller, yeni göç dalgalarının Türkiye'ye ulaşmasına neden olacaktı.

Rodos adasında meskûn olan Türkler, 1944'ün son günlerinde kafileler halinde Türkiye'ye sığınmaya başladı. 23 Kasım'da Rodos'tan birçoğu çıplak durumda 512 mülteci Türk Marmaris'e geldi. Mültecilerle yapılan görüşmede zorla Türkiye'ye sevk edildiklerini dile getirdikleri gibi sayının kısa süre içerisinde 5.000 çıkma ihtimali bulunuyordu. Bölgeye acilen doktor ve Kızılay yardımının gönderilmesi gerekiyordu. Sağlık ve Yardım Bakanlığı, kısa süre içerisinde mültecilerin iaşelerini karşıladı. (BCA, 490.01.611.120.9.1) Rodos'ta bulunan Alman garnizon komutanlığı sadece Türklerin adadan ayrılmalarına müsaade edip onlara kolaylık sağlıyordu. Diğer unsurların adadan ayrılmalarına müsaade etmiyordu. Yaşanan kıtlıktan ötürü insanlar adadan uzaklaşmak istiyordu. Rodos'ta bulunan 3.500 Türk'ün 1.132'si, motor ve sandallarla Türkiye sahillerine çıktı. Gelenler hükümet tarafından Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Köyceğiz'e yerleştirildi. Adada bulunan 37 Yahudi ise gözetim altına alınırken, diğerleri istikameti meçhul bir yere sevk edilmişti. (Akşam, 23 Kânunuevvel 1944, Sayı:9402.)

Ocak-Kasım 1944 tarihleri arasında Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı tarafından kayıt altına alınan İzmir, Bodrum, Ayvalık, Çeşme ve Kuşadası gümrüklerinde ülkeye giriş işlemi yapılan sivil ve askeri mültecilerin sayısı 7.543 kişiydi. Milliyetleri açısından bakıldığında mültecilerin Türk, Yunan, İngiliz, Amerikan, İtalyan, Ermeni ve Yahudi oldukları görülmüştü. Askeri

mültecilerin içerisinde amiral rütbesinden ere kadar çeşitli kademelerde rütbeden kişiler bulunuyordu. Mültecilerin beraberlerinde getirildikleri silahlara el konularak kamplara gönderildiler. (BCA, 030.10.0.0.117.814.2.; BCA, 030.10.0.0.117.815.1-14.) Temmuz 1944'te İstanbul'a 945 Türk ve 24 Yunan mülteci beraberlerinde 35 araba ve 285 baş hayvan ile geldi. (BCA, 030.10.00.00.117.815.6.) Marmaris ve Bodrum bölgelerinde 1945 yılının ilk günlerinde de mülteci akını devam etti. Şubat ayı içerisinde farklı milletlere mensup 1.754 mülteci Türkiye'ye geldi. (BCA, 030.10.0.00.117.815.16.)

Türkiye'ye iltica eden yabancı ordu mensupları ile sivillere karşı birtakım münferit hadiseler yaşandı. Uzunköprü hudut taburundan bir asker Alman askeri mültecilerinin beraberlerinde getirdikleri silahları çalmakla suçlandı. Daha sonra Meriç'e atılan silahlar ile ilgili tahkikat yapıldı. (BCA, 030.10.0.0.55.368.24.) 2 Şubat 1944'te Dipburun'dan karaya çıkıp Kuşadası'na gelmek isteyen 5 kişilik mülteci grubuna gümrük eratı tarafından tehdit ile tecavüz edildi. (BCA, 030.10.0.0.56.375.17.) Bazı mülteciler ise bulundukları deniz taşıtlarının yaptıkları kazalar sonucunda hayatlarını kaybetti. (Akça, 2010, s.6) Bazıları ise Alman savaş uçaklarının bombardımanlarına da maruz kaldılar. (Sarısır, 2010, s.516.)

3. YAHUDİ MÜLTECİLER

Savaşın henüz başlarında Almanya'da yaşayan Yahudilerin sınır dışı edileceklerine yönelik tartışmalar, Avrupa gündemini meşgul etmeye başladı. 1934-1938 döneminde yaklaşık 40 bin Yahudi, yasadışı yollarla Filistin'e ulaşmıştı. Eylül 1939'a kadar bu rakamın üzerine 9 bin mülteci daha eklendi. (Morris, 2001, s.163) Nazilerin yaptığı soykırım nedeniyle Yahudiler hayatta kalabilmek için göç etmek istiyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada, ilk günlerden itibaren Yahudi göçüne kapılarını kapadı. Türkiye üzerinden Filistin'e yapılacak göç için İngiltere'nin izin vermesi gerekiyordu. (Tekeli & İlkin, 2003, s.636) İngiltere, Filistin ve çevresinde çıkmasını muhtemel gördüğü Arap isyanı için bu duruma sıcak bakmıyordu. Olası bir savaşta Arapların kendilerine sırtını dönmelerini istemeyen İngiltere'nin Filistin manda idaresi, Yahudi göçünü sınırlandırmaya karar vermişti. İlk etapta Türkiye'den tüm yolları kapatması talep edildi.

İngiltere'nin mülteciler ofisinin öngörülerine göre, ilk etapta 150 bin kadın ve erkek Yahudi'nin göç edeceği tahmin ediliyordu. Fakat Almanya büyük sermaye sahibi olan Yahudilerin göçüne izin vermiyordu. Almanların Yahudilere uygulayacağı muamele ise ilk etapta öngörülemiyordu. Avrupa'daki Yahudi düşmanlığı her geçen gün artarak genişliyordu. 1939'da Varşova'da bazı müesseseler Yahudileri almazken, kapılarına onlara

yiyecek-içecek dahi verilmeyeceğini yazıyorlardı. (Ulus, 5 Ocak 1939, Sayı:6261.) Sofya'dan gelen haberlere göre Yahudiler aleyhinde gösteriler yapılıyordu. (Ulus, 6 Ocak 1939, Sayı:6262.) Bu durum ilerleyen zamanlarda yaşanacakların habercisi niteliğindeydi. Yahudiler Avrupa'da artan antisemitizm karşısında kendilerine vaat edildiğine inandıkları Filistin topraklarına göç etmek istiyorlardı. Fakat Filistin'de de işler yolunda değildi. 1938 yılında Araplar ile Yahudiler arasında yaşanan çatışmalarda 1.635 Arap, 292 Yahudi ve 70 İngiliz hayatını kaybetmişti. (Ulus, 2 Ocak 1939, Sayı:6258.) Türkiye savaşın ilk yıllarında Yahudi göçü konusunda Almanya'nın baskısıyla ciddi sorunlar yaşamasına rağmen, diplomasi çerçevesinde süreci yürütmesini bildi. 1940 yılında 490 Alman uyruklu Yahudi çocuk ile refakatçi olarak bulunan 40 öğretmenin Filistin'e gitmek için Türkiye'den transit geçmesine izin verdi. (BCA, 30.18.1.2.92.85.5.) Romen, Çek ve Polonya uyruklu 366 Yahudi'ye ise azami ellişer kişilik kafileler halinde hareket etmeleri koşuluyla aynı yıl vize verildi. (BCA, 30.18.1.2.92.94.19.)

Savaşın başında İngiltere göçü engellemek adına yakalanan mültecileri geldikleri ülkelere iade etme siyaseti güdüyordu. Fakat 1939'da 43, 1940'da ise 72 kişi iade edilebildi. Savaş sürecinde bu siyasetin uygulanması imkânsız gözüküyordu. Bir süre yasadışı göçü engellemek için yasal göçü askıya alsalar dahi sonuç değişmedi. Yıllık giriş miktarı 15 bin olarak belirlenmişti. 1941 yılının ortalarında Almanlar Yahudilere karşı geniş çaplı bir yok etme faaliyetine giriştiklerinde, 10 yıl içerisinde üç milyon Yahudi'nin Filistin'e göç etmesi gündemdeydi. İngiltere bunu kabul etmekle birlikte Filistin'e yapılacak yeni yerleşime karşı çıktı. Başta Türkiye olmak üzere Yahudi göçüne köprü olan ülkelere baskı yapılarak gemi ile yapılan göç engellenmeye çalışıldı. Siyonist paramiliter örgütler ise İngiltere'ye karşı terör eylemlerine girişti. Eylül 1941'e kadar 35 bin Yahudi yasal ve yasadışı yollarla Filistin'e ulaştı. İngiltere, Yahudileri engellediği için süreç içerisinde büyük eleştirilere maruz kalacaktı. (Morris, 2001, s.159-162) Yahudilere karşı uygulanan soykırımın boyutlarının savaş sonrası süreçte anlaşılması, İngiltere'nin kamuoyu nezdinde zor durumda kalmasına ve böylece Ortadoğu siyasi haritasının yeniden şekillenmesine neden oldu.

Yahudileri Filistin'e götürmek isteyen gemilerin bazıları milliyeti bilinmeyen gemiler tarafından batırıldı. Bazıları ise tedbirsizlik neticesinde battı. Bulgaristan'dan aldığı Yahudi mültecileri, Filistin'e götürmek üzere Marmara'dan geçen Uruguay bandıralı Salvator adlı yelkenli gemi, Silivri açıklarında battı. Yapılan tahkikatta gemide bulunması gereken can yelekleri, barometre gibi önemli ekipmanların olmadığı tespit edildi. Tutuklanan gemi kaptanı Viktor, ilk ifadesinde 150 kişilik gemide 350 kişi

taşındığını kabul etti. Bulgar makamlarının zorunlu tutması üzerine hareket etmek zorunda kaldığını bildirdi. (Ulus, 14 Aralık 1940, Sayı:6955.) Yapılan yargılamada kaptan suçu kılavuz römork ve kaptana atmaya çalıştı. (Akşam, 22 Şubat 1941, Sayı:8024.) Avrupa'dan kaçan Yahudileri Filistin'e götürmek için 769 yolcusuyla yola çıkan Struma isimli 200 tonluk Panama bandıralı gemi, 15 Aralık 1941'de İstanbul'a geldi. Motorlarında arıza yaşayan gemideki yolcuların Türkiye'de karaya çıkmalarına izin verilmedi. Yaşanan arızanın kasti olarak çıkartıldığı tahmin ediliyordu. Sürenin uzaması üzerine transit yolcuların iaşeleri Kızılay tarafından karşılandı. Yolcuların salgın hastalıklara yakalanıp soğuktan ölmelerinin engellenmesi için geçici olarak karaya çıkmalarına müsaade edildi. Türkiye, konsoloslar aracılığıyla Yahudileri kabul edecek ülkeleri araştırmaya başladı. Bu esnada yollarına devam etmeleri için gerekli tebligat kendilerine yapıldı. Müracaat edilen ülkelerden bazıları alaka göstermezken bazıları ise kabul edemeyeceklerini bildirdiler. Yahudiler Romanya tebaasından oldukları için bu ülke nezdinde gerekli girişimler yapıldı. Fakat ülkeyi yasadışı yollardan terk ettiklerini öne süren Romen yetkililer, Yahudileri geri kabul etmeyeceklerini bildirdi. Geminin motorlarındaki arızalar giderilmesine rağmen, Bulgar kökenli mürettebat yola devam etmek istemedi. Türkiye gemiyi 23 Şubat 1942'de Karadeniz'de geldiği yöne iade etti. 70 gün boyunca İstanbul'da kalan gemi, Köstence'ye gitmek üzere Karadeniz'e açıldı. Fakat Yön burnunun 4-5 mil kadar açıklarında kimliği meçhul bir denizaltı tarafından torpillenerek batırıldı. Yolcuların tamamına yakını hayatını kaybetti. Yalnızca bir kişi kurtarıldı. (BCA, 30.10.0.0.171.185.21.; Akşam, 10 Ocak 1942, Sayı:8339.; Akşam, 25 Şubat 1942, Sayı:8385.; Ulus, 26 Şubat 1942, Sayı:7383.; Ulus, 14 Mart 1942, Sayı:7399.)

Yahudiler, özellikle Karadeniz limanlarından kaldırdıkları gemiler ile Türkiye üzerinden Filistin'e ulaşmaya çalıştılar. 1942'de göç büyük bir dalgaya dönüştü. İrili ufaklı çok sayıda deniz taşıtı ile yapılan bu göç hareketi sırasında çok sayıda kaza ve batırılma hadisesi yaşanıyordu. Ağustos 1942'de Avrupa adlı motor, 22 yolcusuyla Karaburun'da, Eylül 1942'de Dora motoru 15 yolcusuyla Karataş burnunda karaya otururken, Eylül 1942'de 120 Romen uyruklu Yahudi yolcusuyla Tacorw motoru Karaburun mevkiinde battı. Her üç gemideki 157 yolcu kurtarılarak gemilerinin yeniden yüzebilir hale getirilmesi için Türk makamlar tarafından gerekli çalışmalar yapıldı. Yapılan tahkikatlarda Yahudilerin Türkiye'de kalmak istedikleri anlaşılıyordu. Bindikleri gemilerin mürettebatı, Yahudileri Türkiye kıyılarına çıkarmak için pazarlık yapmışlardı. Romen uyruklu kaptanlar, Suriye ve Filistin gibi manda idarelerine gittikleri zaman tutuklanacaklarını bildikleri için yolculuğu Türkiye'de sonlandırıyorlardı.

Bunun için gemi ve motorları kasten bozarak Türk sahillerine oturmalarını sağlıyorlardı. Böylece Yahudiler Türk topraklarında kalıyorlardı. Bunun üzerine Türk hükümeti, Yahudi mültecilere vize sağlayarak Filistin ve Suriye'ye karayolu ile göndermeye çalışıyordu. Eylül 1942'de elde edilen bir istihbarata göre Romanya'dan 4-5 bin Yahudi'nin sınır dışı edilmelerine karar verilmişti. Yahudiler ise dört vapur ile Filistin'e gidebilmek için hazırlıklara başlamıştı. Bazıları ise küçük deniz taşıtları vasıtasıyla ilticaya hazırlanıyorlardı. Göçü düzenleyenler Yahudilere ait paraları, yabancı kuryeler aracılığıyla Türkiye'ye çıkarmışlardı. Gemilerde gelmesi muhtemel binlerce Yahudi'nin Türkiye'ye sorun yaratacağı aşikardı. Tüm bakanlıklar gerekli tedbirlerin alınması için çalışmalara başladı. Yukarıda bahsedilen üç geminin Türkiye'ye ulaşmış olması aslında yeni dalga mülteci akınının başladığının en büyük göstergesiydi. Romanya'nın ardından Bulgaristan üzerinden göç dalgasının Türkiye'ye ulaşması da muhtemel görülüyordu. Türkiye ise Bulgar, Romen ve Alman hükümetleri nezdinde teşebbüste bulunarak vize almadan Yahudilerin gönderilmemesi hususunda teşebbüste bulunuyordu. Aksi durumda ise Yahudilerin Mihver işgali altında bulunan araziden Selanik limanına kadar karadan sevk edilmeleri, Selanik'ten ise yollarına gemi ile devam etmelerinin sağlanması planlanıyordu. Bu şekilde boğazdan gemilerin boş şekilde geçirilerek olası sorunların önüne geçilebilirdi. (BCA, 30.10.0.0. 99.641.13.1-2-3-4)

Türkiye Mart 1939-Ekim 1942 tarihleri arasında yoğun bir Yahudi göçüne maruz kaldı. Ülkeye ulaşan 7.136 Yahudi'nin 6.084'ü Filistin'e göç etti. 893 kişi ise gemileri battığı için hayatını kaybetti. Gemilerin uyrukları, yolcu sayıları ve isimleri şu şekildeydi; (BCA, 30.10.0.0. 99.641.13.5.)

Tebaası	*Gelen*	*Giden*	*Geminin Adı*	*Ayrılışı/Durumu*
Romen	54	54	Transilvanya	8 Mart 1939
Romen	600	600	Imtı	10 Mart 1939
Alman-Çek	325	325	Atrato	22 Mayıs 1939
Alman-Çek	380	380	Lasparla	25 Haziran 1939
Alman-Çek	450	450	Rim	27 Haziran 1939
Alman-Çek	658	658	Frossola	1 Temmuz 1939
Romen	700	700	Patya	30 Temmuz 1939
Romen	850	850	Parkerhil	9 Ağustos 1939
Macar	271	271	Putniçer	16 Ağustos 1939
İngiliz	142	142	Harziyon	7 Eylül 1939
Bulgar	210	210	Rudniçer	10 Eylül 1939
Romen	1200	1200	Neomi Julia	12 Eylül 1939

Romen-Bulgar	246	120	Salvator[1]	Marmara'da battı. 125 kişi öldü.
Yunan	53	51	-	11 Eylül 1941
Romen	769	2	Struma	Karadeniz'de battı. 767 kişi öldü.
Romen	36	36	Mihrace	16 Mayıs 1942
Romen	21	21	Dordeval	23 Temmuz 1942
Romen	14	-	Avrupa	Karaburun'da karaya oturdu.
Romen	15	-	Dora	Karataş'ta karaya oturdu.
Romen	120	-	Tacorw	Karadeniz'de battı.
Toplam	7136	6084		

Tablo 1: Mart 1939-Ekim 1942 Tarihleri Arasında Türkiye'ye Gelen Yahudiler

Romanya'dan Türkiye'ye iltica eden Yahudiler 1944'te Köstence'den İstanbul'a taşınıyorlardı. 3 Ağustos 1944 gecesi Kaptan Mustafa Engur yönetimindeki Bülbül motoru Romanya'dan aldığı 405 Yahudi ile İstanbul istikametinde gitmekte iken hava muhalefeti nedeniyle İğneada'ya sığındı. Bülbül ile birlikte aynı şekilde Yahudileri taşıyan motorlardan Mefkure'de 700, Morina'da 3.085 yolcu bulunuyordu. Bu üç gemi aralarında yedişer mil mesafe olduğu halde Bulgaristan'ın Ahtapolu ile Rezve bölgeleri arasında beş mil açıkta, milliyeti meçhul üç denizaltı tarafından top ateşine maruz kaldı. Mefkure gemisi top atışından isabet alır almaz battı. 295 mülteci ile 2 tayfa boğularak öldü. Beş mülteci ile 6 tayfa Bülbül tarafından kurtarıldı. Morina gemisinden de herhangi bir haber alınamadı. Hayatta kalan Yahudiler İğneada'ya nakledildiler. Kızılay, tüm ihtiyaçlarını karşıladığı gibi tren ile İstanbul'a götürülmeleri için çalışma yaptı. (BCA, 30.10.0.0.117.814.3-1-5.)

Hitler liderliğindeki Almanya'da Yahudilerin maruz kaldıkları kötü muamele karşısında savaşta tarafsız olan Türkiye herhangi bir din, dil ve ırk ayrımı yapmadan tüm mültecileri kucaklıyordu. Filistin Yahudi Ajansı, Türkiye'nin Kudüs konsolosluğuna gönderdiği bir mektupla, Türkiye'nin kucaklayıcı tavrına teşekkür etti. İnsani kurtarma faaliyetine olan yardımın imkân olduğu nispette artacağı konusunda da tereddüt etmediklerini dile getirdiler. (BCA, 30.10.0.0.266.793.45.) Yahudi göçmenler savaş boyunca sadece Türkiye'ye sığınmakla kalmayıp aynı zamanda Anadolu topraklarını transit geçiş yolu olarak kullandı. Özellikle Varna gibi limanlardan vapurlar aracılığıyla Türkiye'ye gelen Yahudiler, karayoluyla Filistin'e gönderiliyordu. Denizaltı faaliyetlerinden ötürü denizyolunun güvensiz

[1] Basına ismi *Salvatura* olarak yansıyan gemiden hayatta kalanların iaşeleri Kızılay tarafından karşılandı. bkz: Akşam, 5 Kanunisani 1941, Sayı:7979.

olması, karayolunu daha güvenli hale getiriyordu. (Akşam, 11 Nisan 1944, Sayı:9151; Ulus, 2 Nisan 1944, Sayı:8141.) 250 ila 400 kişilik kafilelerle Türkiye'ye gelen Yahudiler tren katarlarıyla İslahiye'ye, oradan da sınırı geçerek Filistin'e gidiyordu. Yahudilerin yol masrafları ile iaşeleri Kızılay tarafından karşılanmaktaydı. (Ulus, 16 Ağustos 1944, Sayı:8277.) Türkiye'nin dış temsilcilikleri savaş boyunca Yahudiler tarafından yapılan başvuruları geri çevirmedi. (Çolak, 2010, s.84.) Türkiye savaş boyunca izlediği ihtiyatlı dış politika ile savaş dışı kalmayı başarırken, Filistin'e gitmek isteyen Yahudilere de vize vererek onlar için köprü oldu. (Kodal, 2007, s.1927) .

4. ASKERİ MÜLTECİLER

Türkiye'nin savaşın başından itibaren yoğun bir mülteci göçüyle karşı karşıya kalacağı hesap edilmemişti. Buna bağlı olarak herhangi bir hazırlık yapılmamıştı. Esir ve mültecilerin kabulleri ile kamp süreçleri çok farklı bir prosedür gerektiriyordu. Millî Savunma Bakanlığı, Kızılay, Başbakanlık ve diğer bakanlıklar ile Genelkurmay Başkanlığı'nın ortak çalışmasıyla süreç çözüme kavuşturulmaya çalışıldı. Temmuz 1941'e kadar çok sayıda askeri mülteci Türkiye'ye gelmişti. Bergama'da 46 subay, 1.399 er, 2 kadın, 1 çocuk, Yozgat'ta 1 Alman subayı enterne edilirken, Antalya açıklarında batan Sendidye vapurundan kurtarılan 265 subay ve er Burdur'da gözaltındaydı. Sivas'ta özellikle güneyden gelen ve sayıları kesin olarak bilinmeyen bir grup ile Ankara'da ise 41 subay ve er olduğu tespit edilmişti. Mültecilerin barınma ve iaşe ihtiyaçlarının ilk etapta Kızılay tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Fakat mültecilerin sonraki durumlarıyla ilgili cevaplanması gereken onlarca soru cevap bekliyordu. Kızılay özetle şu soruları hükümete yöneltmişti; *Hükümet mültecileri ülkenin hangi noktalarında kalmasını uygun görüyor? Şehirlerde hangi binalarda yerleştirilebilirler? Milliyetlere göre mi gruplandırılmalılar? Haklarında hangi hüküm tatbik edilecek? Sağlık ihtiyaçları nasıl karşılanacak? İbadet, iaşe, giyim-kuşam, harçlık gibi konularda hangi kurallar uygulanacak? Kızılay'a hükümet tarafından hangi yol ile yardım yapılacak? Mülteciler ellerinde bulunan dövizleri nasıl Türk parası ile değiştirecek? Çalıştırılmaları konusunda herhangi bir sıkıntı yok ise hangi şartlar altında çalıştırabilirler?* (BCA, 30.10.0.0-55.365.19-3.) Temmuz 1941'den sonra özellikle doğu vilayetlerine, daha yoğun göçün gelmesi bekleniyordu. Bunun için tüm soruların yanıtlarını bulması ve esaslı bir teşkilat yapılmalıydı. (BCA, 30.10.0.0-55.365.19-4.)

Mültecilerin durumuyla ilgili sorulara Başbakanlık cevap verdi. Alman ve İtalyan kökenli pilotlar özellikle Ankara'da bırakılmışlardı. Bu

grup mültecilerin dâhil ve hariç bölgelerde ikamet edecekleri yerler Millî Savunma Bakanlığı tarafından belirlenecekti. Bu binaların her açıdan uygun yerler olmasına özellikle dikkat edilecekti. Mültecilerin milliyetleri ve siyasi durumları göz önünde bulundurularak gruplandırılacaklardı. Haklarında ilgili uluslararası hükümler uygulanacaktı. Hasta olanlar ise bulundukları şehirlerdeki hastane teşkilatlarından istifade edeceklerdi. (BCA, 30.10.0.0-55.365.19-1.) Hastane olmayan yerlerde Kızılay tarafından birer revir kurulacaktı. İbadet, iaşe, giyim-kuşam, harçlık gibi konularda uluslararası kurallar uygulanacaktı. Kızılay'a ise devlet tarafından toptan yardım yapılacaktı. Mültecilerin ellerinde bulunan dövizler Maliye Bakanlığı marifetiyle Merkez Bankası tarafından değiştirilecekti. Tercümanlar dışardan temin edilecekti, bulunamadığı durumlarda ise Millî Savunma Bakanlığı tarafından temin edilecekti. (BCA, 30.10.0.0-55.365.19-2.)

Türkiye'ye iltica eden yabancı ülke askerleri ile ilgili yasal düzenleme 11 Ağustos 1941 tarih ve 4104 sayılı kanun ile yapıldı. *Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun* ile ülkeye iltica eden yabancı ordu askerlerinin ülke topraklarına girişinden itibaren nakil, iaşe, elbise, tedavi ve iskânları devlet tarafından karşılanacaktı. Üzerlerinde getirdikleri tüm silah ve teçhizata el konulacağı gibi idareleri Kızılay'a devredilebilecekti. Gözaltı kamplarının korunması Millî Savunma Bakanlığı tarafından sağlanacaktı. İltica eden askerler, ceza davalarında Türk Askeri Ceza ve Askeri Muhakeme Usullerine tabi olacaklardı. (Resmî Gazete, 15 Ağustos 1941, Sayı:4887.)

4104 sayılı kanuna göre Türkiye'ye iltica eden muharip yabancı ordu mensuplarına yapılacak yardımlar ve masraflar hakkında ilgili devletle mukavele yapılması gerekiyordu. Mayıs 1942 itibariyle Türkiye'ye, Alman ve İtalyan mültecileri oldukça sınırlı sayıda geldiği için Dışişleri Bakanlığı'nca bunlara yapılan masrafların savaş sonunda tahsil edilmesinin daha uygun olacağı bildirilmişti. Fakat yüksek miktarlarda masraf ve harcama yapılmış olan Fransız, Rus, Irak ve Yunan tebaalarına mensup mülteciler için acilen ilgili hükümetlerle mukavele yapılması gerekiyordu. (BCA, 30.10.0.0.55.367.4.)

Yabancı ordu mensuplarının Türkiye'ye iltica etmeleri ve savaşın sonuna kadar ülke sınırları içerisinde kalmaları birtakım sorunların doğmasına neden olabilirdi. Türkiye savaşın ilk günlerinden itibaren ince bir denge siyaseti izleyerek, savaş dışı kalmak için ciddi çaba sarf ediyordu. Özellikle askeri mülteciler meselesi savaşa taraf olan devletlerin düşmanlık göstermelerine sebebiyet verebilirdi. Konunun hassasiyetine binaen Milli Müdafaa Vekâleti, idare ve inzibat işleri konusuna ayrıca önem gösterdi.

(BCA, 30.10.0.0.55.367.5.) Mart 1942'de *Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Talimatname* hazırlandı. Buna göre Türkiye'ye iltica edenlerin muharip yabancı ordu mensubu olduklarını belgelendirme zorunluluğu getirildi. Tereddüt yaşanan durumlarda yapılacak tahkikata göre hareket edilecekti. İlticanın gerçekleşmesinin ardından yapılacak tahkikata göre asker kökenli olanlar kamplara sevk edilecekti. Savaş durumunda olmayan ülkelerden iltica edenlerin ülke içerisinde serbestçe gezmelerinde herhangi bir mahsur görülmemişti. Yabancı bir devlete savaş esiri düştükten sonra firar edip Türkiye'ye iltica edenler ise Millî İstihbarat Teşkilâtı tarafından yapılacak tahkikata göre *küçük harp esiri* kabul edilerek, 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin 13. maddesi gereği serbest bırakılacaklardı. Türk karasularına giren ve limanlarına sığınan yabancı deniz araçları, 24 saat içerisinde Türk karasuları dışına çıkmadığı takdirde enterne edilecekti. (BCA, 30.10.0.0.55.367.2.; ATASE, İDH, 1-036-11.) Düşman donanması tarafından takip edilen savaş gemileri ve mürettebatı, uluslararası kaidelere göre hükümet tarafından verilen süre zarfında Türk karasularından ayrılmadıkları takdirde enterne edileceklerdi. (ATASE, İDH, 1-034-2.)

Türkiye'ye iltica eden yabancı ordu mensupları gözaltı kamplarında tutulacaklardı. Buna bağlı olarak Niğde, Ankara, Yozgat, Isparta, Erdek, Sivas ve Adana'da silahlı kuvvetler denetiminde birer kamp kuruldu. (ATASE, İDH, 1-032-2.) Kısa süre içerisinde kamplarda Türkiye'ye gelen Alman, Yunan, Fransız, İtalyan, Rus, Bulgar, İngiliz, İspanyol ve Irak kökenli askerler enterne edildi. (ATASE, İDH, 1-031-1.) Nisan 1941 itibariyle kurulan kamplarda 521 yabancı ordu mensubu mülteci bulunuyordu. (Yaman, 1997, s.153) Türkiye'ye savaş boyunca en fazla Yunan ordusuna mensup askerler iltica ettiler. Haziran 1941 yılı itibariyle Bergama'da 1.362, Niğde'de ise 1.625, toplamda 2.987 Yunan subay ve er gözaltı kamplarında bulunuyordu. Uluslararası hukuka göre bu esirlere devletin maaş ödemesi gerekiyordu. Maaşları bütçeden karşılandı. Ayrıca 3.000 çift kundura, 3.000 çift takım elbise, 6.000 kat çamaşır ve 9.000 çift çoraba ihtiyaç vardı. (BCA, 0.30.10.0.0.55.365.18.)

Ordu mensuplarının ilticaları, sivil göçlerle karşılaştırıldığında daha sıkı tedbirler alınmasını gerektiriyordu. Bunun için kamplarda tutulan subayların takiplerinin sağlanması adına 4104 numaralı kanunun 6. maddesine göre Türk ordusunun iç hizmet kanunun amir hükümleri tatbik ediliyordu. İltica eden subayların vatandaşı oldukları ülkelerin sefaretleri ile ilişki kurmaları ise 13559 sayılı talimatın 24. maddesi ile tamamen yasaklanmıştı. Tüm bu yasal düzenlemelere rağmen mülteci statüsündeki

subayların kişisel eşyaları ile ilgili şahsi müracaatların Kamp Komutanlığı Reisliği tarafından oluşturulan heyet aracılığıyla yapmaları gerekirken, Genelkurmay'a gelen müracaatların usulsüz olarak sefaretler aracılığıyla yapıldığı tespit edilmişti. Benzer usulsüzlüklerin izin, sağlık ve sair ihtiyaç ile şikâyetleri için sefaretnamelere iletildiği görülüyordu. Yaşanan gelişmelerin askeri ciddiyetten uzak olduğu tespit edilince, 30 Mayıs 1942'de Milli Müdafaa Vekâleti sorumluları hakkında Askeri Ceza Kanunu'nun amir hükümleri gereğince işlem yapılması için ilgilileri uyardı. (BCA, 30.10.0.0.55.367.5.)

Türkiye'ye sığınan bazı mülteciler kendilerine yüksek rütbeli subay süsü vererek askeri mültecilerin haklarından yararlanma yolunu tercih ediyorlardı. Irak'ta yaşanan isyan neticesinde Türkiye'ye sığınan subayların büyük kısmı Bitlis'te oturmaya mecbur edilmişti. Irak'tan gelenlerin bazı özel durumları söz konusuydu. Çoğunluğu Osmanlı ordularında görev yaptıkları Anadolu topraklarına yabancı değillerdi. Türkiye'de gerekli hazırlıkları yaptıkları anda Irak topraklarına geçmeye çalışıyorlardı. Bu durum İngilizler tarafından engellenmesine rağmen bu bölgeden gelen askeri kökenli mülteciler ayrı bir kategoride değerlendirildi. (ATASE, İDH, 1-009-1-3.) Sovyet sınırından ise özellikle Türk kökenli olan askerlerin Türkiye'ye firar ettikleri görülüyordu. Bunlar sorgularında memnuniyetsizlikten veyahut ailelerine ulaşmak için firar ettiklerini dile getiriyorlardı. (ATASE, İDH, 1-023-3.) Sovyet ordusundan Türkiye'ye firar eden askerler, Temmuz 1942'de açlık yüzünden iltica ettiklerini dile getirmişlerdi. (ATASE, İDH, 1-023-7.) Çeşitli şekillerde Türkiye karasularına giren ve kıyılara ulaşan yabancı ordu mensubu askerler, iltica etmek için gelmediklerini beyan ettikleri takdirde, 24 saat içerisinde Türk karasularını terk etmeleri için kendilerine süre veriliyordu. 10 Temmuz 1942'de İnebolu'ya kürekli ve küçük iki sandal ile gelen 17 Rus subay ve eri iltica etmek maksadıyla gelmediklerini beyan ettiler. Daha önce Türkiye'ye gelen Çornomarski adlı römorkör ile gönderilmedikleri takdirde 15 günlük erzak alarak yola çıkmak isteyen Rus askerlerinin taşıtları, Batum'a ulaşmak için elverişli değildi. Denizin dalgalı olması sebebiyle gitmelerine izin verilmedi. (ATASE, İDH, 1-023-4.)

Gözaltı kamplarında tutulan askeri mültecilere ait olan tüm evrak başta mektuplar olmak üzere sıkı bir denetimden geçiriliyordu. Türkiye'nin tarafsızlığına gölge düşürmeden ve askeri casusluğa engel olmak maksadıyla iç disiplin kuralları sıkı şekilde uygulanıyordu. Türkiye'deki mülteci İngiliz askerlerinin mektupları üzerinde yapılan incelemede, ailevi mahiyette oldukları anlaşılmıştı. (ATASE, İDH, 1-012-1.) Ankara'da gözaltında tutulurken kaçan Alman pilotlara ait 26 mektup da içerik yönünden

incelenmişti. (ATASE, İDH, 1-018-2.) Ülkeye izinsiz giren askerlerin beraberlerinde getirdikleri harp araçları başta olmak üzere tüm malzemelere el konuluyordu. Yunan askerlerinin beraberlerinde getirdikleri içeriği meçhul olan kasa, Nisan 1944'te Yunan makamları tarafından talep edildi. 4104 sayılı kanunun üçüncü maddesine göre mültecilerin beraberlerinde getirdikleri eşyaların muhafaza altında tutulması; ayrıca eşyanın ne zaman iade edileceğine dair kesin bir hüküm olmaması ve Yunanistan'da devam eden hükümet krizi göz önüne alınarak talep reddedildi. (BCA, 30.10.0.0.55.368.13.)

Türkiye'ye sığınan mülteciler küçük çaplı isyan girişimlerinde dahi bulunuyorlardı. Sivas'ta gözaltında bulunan Alman askeri London, kampta bulunanları silahlandırarak isyana teşvik etmek istedi. 1941'de kampta bulunanlara, Türkiye ile Almanya arasında boğazlardan geçiş için müzakere yapıldığını, verilmediği takdirde silah kullanılacağını iddia etmişti. Kampta bulunanlara hitaben *"Bakın kimimiz Alman, kimimiz Arap, kimimiz Rus, nemize lazım Türkiye kim kuvvetli ise ona bakalım. Ben size eğer Türkler ile Almanlar arasında harp olacak olursa, iki sandık silah ve cephane vereceğim. Türklere vuracaksınız sakın korkmayın. İki yıl önce Diyarbakır'daki cephanelik soyulması işini ben organize ettim…"* Bu sözler üzerine 3914 sayılı kanun mucibince tahkikat yapıldı. (BCA, 30.10.0.0.100.648.4.)

Niğde'deki kamplarda tutulan Yunan mülteciler, Ocak 1942'de kendi ülkelerine iade edilmelerini talep ettiler. Şiddetle ülkelerine gitmek isteyen Yunanlılar bu istekleri kabul edilmediği için bir gün boyunca yemek yemeyerek durumu protesto ettiler. Millî Savunma Bakanlığı tarafından Yunan mültecilere sükûnet ve itidal çağrısı yapılarak yakında memleketlerine iade edilecekleri bildirildi. Fakat mülteciler hareket günü belirlenip, emir verilene kadar eylemlerine devam etme kararı aldılar. (BCA, 30.10.0.0.55.367.1.)

Türkiye'de bulunan yabancı ülke konsoloslukları askeri mülteciler konusunda sürekli olarak mülki ve askeri makamlarla temas halinde bulunuyorlardı. Öncelikli olarak mültecilerin ne şekilde Türkiye'ye geldiklerini tespit etme noktasında büyük gayret gösteriyorlardı. Askeri mülteciler çok sayıda sebepten ötürü Türkiye'ye ulaşıyordu. Bunlar; firar, uçakta yaşanan arıza sonucu zorunlu iniş, geminin batması, casusluk ve savaş sonrası için sığınma şeklinde sıralanıyordu. Konsolosluklar ise kamplarda temas halinde oldukları mensupları aracılığıyla istihbarat çalışması yapıyorlardı. Askeri ataşeler dâhili hizmet kanununa göre yalnızca Genelkurmay İstihbarat Şubesi'ne müracaat ediyorlardı. Mülteciler tamamen

dâhili hizmet kanununa tabi olduklarından bu kanuna göre muameleye tabi tutuldular. (ATASE, İDH, 1-021-1.)

Kamplarda tutulan mülteci askerlere izin verildiği durumlar da söz konusu olabiliyordu. Niğde'de kampta tutulan Yunan mülteci subayı Sokrat Zaharyas'a, İzmir'deki hasta eşini görmek üzere önce on gün, daha sonra yirmi gün ek izin verildi; fakat kendisine verilen izin süresi dolmasına rağmen kampa geri dönmedi. Yapılan incelemede İzmir'deki Yunan konsolosluğu eliyle Suriye'ye gönderildiği tespit edildi. Mülteci askerler izin aldıklarında teminat olarak yalnızca söz veriyorlardı. Yunan subayı da askeri şerefi üzerine söz vererek bu izni alabilmişti. Millî Savunma Bakanlığı mülteci subayın şeref sözünü bozmasını, uluslararası ahlak kurallarına uygun düşmediği gibi konsolosluğun firara aracılık etmesinin incelenmesi gerektiğini Başbakanlık'a bildirdi. (BCA, 030.10.0.0.256.724.23.)

Türkiye'deki askeri kamplarda tutulan askeri mültecilerden bazıları zaman zaman farklı ülkelere gitmek için izin talep ediyorlardı. Sivas'ta tutulan iki er Suriye'ye, Sovyet Rusya'dan Türkiye'ye firar eden 5 Rus, Alman işgali altındaki Ukrayna'ya, Fransız ordusundan Türkiye'ye iltica eden Polonyalı ise Polonya'ya gitmek istiyorlardı. Böyle durumlarda gidilmek istenilen ülkenin alaka göstermesi; daha da önemlisi Başbakanlık tarafından izin verilmesi gerekiyordu. Gerekli yazışmaların yapılmasının ardından istekler gerçekleşebiliyor veyahut reddediliyordu. (ATASE, İDH, 1-025-3.) Bazı askeri mülteciler ise tutuldukları askeri kamplardan firar etmek suretiyle kaçıyorlardı. Şubat 1942'de Yozgat kampından firar eden İspanyol kökenli Antonya oğlu Refail Nentevav adlı mülteci, Yerköy'de yakalanarak kampa teslim edildi. (ATASE, İDH, 1-027-1.) Bir başka firar olayı ise teşebbüs aşamasında kaldı. Yozgat'tan kaçmak isteyen Fransız Faine'nin üzerinden Alman sefaretine yazılmış mektup bulundu. Toplam üç Fransız firar etmeye karar vermişti. Von Popen'e hitaben yazılan mektupta; Almanya'ya karşı dostça hisler beslediklerini ve Alman gayeleri uğrunda savaşacaklarını vadediyorlardı. Kaçmak istemelerini tamamen bu sebebe bağlıyorlardı. Mektupta daha önce bir temas kurulduğu açıkça görülüyordu. Komutanlık faaliyetin farkına vardığı için gerekli tedbirleri almıştı. Ştengalt isimli kişinin daha önce firar edip yakalandığı mektuptan anlaşılıyordu. Enterne kâğıdının kendilerine hile ile imzalattırıldığı da iddialar arasındaydı. (BCA, 030.10.0.0.55.368.15.)

Nisan 1942 itibariyle askeri gözaltı kamplarında; Erdek'te 251, Ankara'da 53, Isparta'da 103, Niğde'de 4, Yozgat'ta 94, Sivas'ta 1 ve Adana'da 4 olmak üzere 521 kişiden ibaretti. (ATASE, İDH, 1-030-2.) 15 Temmuz 1942 tarihi itibariyle Türkiye'deki Erdek, Isparta, Ankara, Yozgat,

Niğde ve Adana'da bulunan askeri gözaltı kamplarındaki mültecilerin milliyetleri ve sayıları şu şekildeydi: (ATASE, İDH, 1-031-1.)

Milliyet	**Sayısı**
Alman	13
Yunan	107
Fransız	361
İtalyan	31
Rus	125
Bulgar	12
İngiliz	9
İspanyol	1
Amerikan	28
Toplam	687

Tablo 2: Temmuz 1942'de Askeri Kamplardaki Askeri Mülteciler

Bakanlar Kurulu'nun 21 Mayıs 1945 günü aldığı karara göre, Sovyetlere iade edilecek olan 241'i Yozgat'ta, 2'si İstanbul'da bulunan 243 Rus mültecinin, Sovyet hududuna kadar sevki için yapılan ilk hazırlıklar sırasında durumu güçleştiren ve tereddütlere sebep olan bazı durumlar yaşandı. Bu mültecilerin Rusya'ya dönmek istemedikleri, öteden beri Yozgat kampını ziyaret edip, mültecileri ülkelerine geri döndürmek için telkinlerde bulunan Sovyet elçilik yetkililerine menfi cevap vermemelerinden anlaşılmıştı. Valilik, kamp komutanlığı ve bakanlık tarafından teyit edilen gitmeme arzusunun, iade konusunda zorluk çıkaracağı anlaşılmıştı. Mültecilerden bir kısmı Yozgat Valiliği'ne başvurarak gönderilmeleri durumunda öldürüleceklerini, bu akıbetten kurtulmak için her çareye başvurmaya hazır olduklarını söylemişlerdi. Firar edemedikleri durumda intihar edilecekleri değerlendirilen mültecilerin, kamp komutanlığı tarafından elleri arkadan kelepçelenerek sevk edilmeleri teklif edilmişti. Kapalı vagonlar içerisinde polis ve askerlerden oluşan 50 kişilik bir muhafaza birliği tarafından yola çıkarılacak olan kafileden birisi kaçmaya teşebbüs ederse; muhafızların yetki sahibi olmadıkları halde silah kullanmaları ve kelepçe takılması Bakanlıkça uygun bulunmamıştı. Yozgat-Yerköy arasındaki otomobil yolculuğu ile Yerköy-Kars hattındaki tren yolculuğunda firar olaylarının yaşanması olası gözüküyordu. Zonguldak veya Samsun'a gelecek olan Rus vapurlarıyla sevk edilmeleri daha uygun olabilirdi. Her türlü önlem alınsa dahi bu endişe mülteciler ülkelerine dönene kadar devam edecekti. (BCA, 30.10.0.0.117.815.20.)

Askeri mültecilerin tutulduğu kamplar, savaşın sona ermesini

müteakip hemen kapatılmadı. Geldikleri veyahut iade edilecekleri ülkelerin savaş sonrası durumları farklılık gösterdiğinden mültecilerin iade edilmeleri beklendiği kadar hızlı gerçekleşmedi. Savaş fiilen sona erdikten sonra askeri durum sona ermişti. Buna bağlı olarak mültecilerin askeri kamplarda tutulmaları uygun değildi. (KA, 2883/5.) Mültecilerin büyük çoğunluğu ülkelerine döndükten sonra Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bulunan kamplar da sırasıyla kapatılmaya başladı. Yozgat'ta bulunan kampın 1 Ocak 1949 itibariyle Millî Savunma Bakanlığı ile olan ilişiğinin tamamen kesilmesine karar verildi. Bakanlar Kurulu 1 Eylül 1947'de bu yönde bir karar almasına rağmen kısa sürede uygulamak mümkün olmamıştı. (KA, 2883/78.) Bakanlığın ilişiği tamamen kesmesinin ardından kampta bulunan mültecilerin tüm ihtiyaçları Kızılay tarafından karşılanmaya başlandı. Kampta bulunanlar ise Millî Savunma Bakanlığı tarafından aynı maksat ile tahsis edilen Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi'ne sevk edildi. (KA, 2883/2.) Muhtelif millet ve memleketlerden Türkiye'ye iltica edenlerin hükümet tarafından toplu şekilde gözaltında tutulabilmeleri için Kastamonu'da bir kamp kurulması uygun görüldü. (KA, 2883/139.) Savaş sona erdiği için hala Türkiye'de kalan mültecilerin kaldıkları yerlere kamp isminin verilmesinin psikolojik etki yapacağı göz önüne alınarak ismi mülteciler misafirhanesi olarak değiştirildi. Kastamonu'nun tercih edilmesinin başlıca sebebi ise hem güvenli hem de teşekküllü bir hastaneye sahip olmasıydı. (KA, 2883/51.) Savaşı kaybeden ülkelere ait mültecilerin bazılarının 1949 yılının sonlarında hala Türkiye'de oldukları görülüyordu. Haziran 1949'da Türkiye'de misafirhaneleri ziyaret eden İngilizler, düzen ve intizam karşısında şaşkınlıklarını gizleyememişlerdi. (KA, 2883/174.)

5. İADE-MÜBADELE VE SAVAŞ SONRASI GÖÇ

Türkiye, 2 Ağustos 1944'te Almanya ile olan bütün diplomatik ve ticari ilişkilerini kesti. Şubat 1945'te ise Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. (Uçarol, 2015, s.920.) Türkiye'nin sonucu belli dahi olsa savaşa dâhil olması mülteciler meselesinde yeni bir sayfanın açılmasına neden oldu. 11 Eylül 1944'te Mihver bloğu ülkelerine mensup sivil ve askerlerin Ege Denizi, Akdeniz adaları ve Trakya üzerinden Türkiye'ye sığınmak isteyenlerin ülkeye kabul edilmemesine karar verildi. (Akşam, 12 Eylül 1944, Sayı:9305.) Türkiye'deki Alman vatandaşlarının bir hafta içerisinde ülkeyi terk etmeleri istendi. Karara uymayanlar ise enterne edildi. (Bakar, 2016, s.99.) 9 Eylül'de Türkiye'ye gelen Bulgaristan İçişleri Eski Bakanı Gabrovski'nin alınan karar gereği üç gün içerisinde Türkiye'yi terk etmesi istendi. (Akşam, 14 Eylül 1944, Sayı:9307.; Ulus, 14 Eylül 1944, Sayı:8306.) Almanya veya Japonya ile savaşan devletlere mensup

mültecilerden asker kökenli olanlar, mütekabiliyet esası çerçevesinde ülkelerine iade edileceklerdi. (BCA, 30.18.1.2.108.29.16.) Almanya ile Türkiye kâğıt üzerinde dahi olsa savaş halinde olduğu için, Alman işgali altında bulunan adalardan gelen mültecilere nasıl bir muamele yapılacağı soru işaretlerine neden oluyordu. Başbakanlık Mart 1945'te Alman işgali altındaki bölgelerden gelenlere geçen yıllarda olduğu gibi yurda kabul edilmelerine devam edilmesini bildirdi. (BCA, 30.10.0.0.117.815.17.) Kabuller yaklaşık bir yıl daha devam etti. Mayıs 1946'da Trakya, Suriye ve Sovyet Rusya hududundan Türkiye'ye girmeye çalışan mültecilerin hiçbirinin ülkeye kabul edilmemesine karar verildi. Böyle bir karar alınmasında özellikle komşu ülkelerden gelen talepler etkili oldu. (BCA, 30.10.0.0.117.815-17.)

Mayıs 1941'den Mart 1943'e kadar Yunanistan ve bazı İtalyan adalarından gelen 22.909 mültecinin 10.128'i geldikleri yere iade edildiler. Manisa, Afyon, Denizli ve Aydın vilayetlerine gelen 1.925 kişi ise yabancı ülkelere gönderildi. 10.472 kişi İzmir ve Çeşme'den Kıbrıs'a ve İslâhiye yoluyla Suriye'ye gönderildi. 362 kişi asker oldukları için askeri kamplara gönderildi. 14 kişi çeşitli sebeplerden ötürü hayatını kaybetti. 8 kişi ise firar etti. İzmir vilayetine Çeşme, Kuşadası, Bergama, Dikili, Urla, Seferihisar, Karaburun, Foça ve Merkez olmak üzere 22 ay içerisinde gelen; özellikle Çeşme ve Ilıca'da açılan kamplarda geçici olarak iskâna tabii tutulan Yunan mülteciler meselesi, Mart 1943 itibariyle büyük bir sıkıntı yaratmadan sona erdi. İzmir Merkez, Çeşme ve Ilıca'da mülteciler için açılan kamp ve revir ile diğer teşkilatlar kapatıldı. Ancak yaşanması muhtemel bazı münferit mülteci hadiseleri için küçük ölçekli teşkilat açık bırakıldı. Alınan istihbarata göre Yunan adalarındaki sefalet ve halkın maruz kaldığı muhtelif baskılardan dolayı, bahar aylarında yeni bir mülteci dalgasının gelmesi bekleniyordu. Binlerce mültecinin kabul, iaşe, ibate ve sıhhi vaziyetlerinin korunması ve geldikleri yerlere sevk edilmeleri büyük bir organizasyonla gerçekleştirilmişti. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne binlerce liraya mal olan bu durumla tekrar karşılaşılmaması için gerekli girişimler yapıldı. (BCA, 30.10.0.0.235.589-1.)

Türkiye savaşta tarafsız ülke statüsünde olduğu için savaşan ülkeler arasında esir ve yaralı değişimlerine de ev sahipliği yaptı. İngiltere ile Almanya ağır hasta ve yaralı harp esirlerinin mübadelesi hakkında 1943'te anlaşmaya vardı. Buna göre Avustralya, Hindistan, Doğu ve Güney Afrika'da olan ağır Alman hasta ve yaralı askerleri ile Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'da İngiliz yaralılarının Türkiye Cumhuriyeti'nin uygun görmesi halinde, Türk limanlarında yapılacaktı. Alman yaralıları, bir İngiliz gemisiyle İzmir limanına getirilecek ve mihver

gemisine nakledilecekti. (BCA, 30.10.0.0.124.882-4.)

Cenevre Antlaşması'nın *esir mübadelesi* ile ilgili 68. maddesi hükümleri gereğince İtalyan, Alman ve İngiliz hükümetleri arasında Türkiye'nin ev sahipliği ve gözetimi altında yapılan anlaşma gereğince, aşağıdaki listede görülen yerlerde hasta ve yaralı esir mübadelesi yapıldı;

1- 7 Nisan 1942 tarihinde 919 İtalyan ile 129 İngiliz esiri İzmir limanında,

2- 10 Kasım 1942 tarihinde 162 Filistinli esir ile 305 Alman ve İtalyan esir İstanbul'da,

3- 21 Mart 1943'te 863 Alman ve İtalyan ile 863 İngiliz esiri Mersin limanında,

4- 18 Nisan 1943'te 1.205 İtalyan ile 150 İngiliz İzmir limanında,

5- 8 Mayıs 1943'te 1.200 İtalyan ile 200 İngiliz esiri İzmir limanında,

6- 2 Haziran 1943'te 5'i general olmak üzere 2.269 subay ve erden oluşan İtalyan esir kafilesi ile 455 İngiliz subay ve er İzmir limanında mübadele edildi.

Esir değişimleri sırasında mahalli makamlar tarafından alınan tedbirler sayesinde hiçbir olumsuz durum yaşanmadı. İlgili ülkelerin sefaretleri ise durumdan duydukları memnuniyeti Dışişleri Bakanlığı nezdinde ayrı ayrı dile getirdiler. Mübadele edilen esirlere Kızılay Cemiyeti tarafından incir, üzüm ve sigara gibi hediyeler dağıtıldı. (BCA, 30.10.0.0.179.236.2.)

Rodos ve İstanköy adalarından Muğla sahillerine gelen Türk ırkına mensup mültecilerden %95'i, kendi istekleri doğrultusunda Marmaris, Bodrum ve Fethiye'den İskân Müdürlüğü tarafından tedarik edilen motorlarla geldikleri adalara iade edildiler. Geldikleri adalar ile maddi ve manevi hiçbir bağı bulunmayan pek az kısmı ise geri dönmek istemedi. Türkiye'deki yakınlarının yanında kalmayı veya serbest olarak çalışmayı tercih ettiler. (BCA, 30.10.00.00.124.882.16.) Türkiye'ye sığınan mültecilerin tamamı ülkelerine iade edilmedi. İltica talepleri Bakanlar Kurulu tarafından uygun görülen bazı mülteciler de Türk vatandaşlığına kabul edildi. (Ulus, 7 Mart 1946, Sayı:8845.)

Alman işgaline uğrayan İstanköy ve Rodos adalarında maruz kaldıkları açlık ve sefalet nedeniyle Türkiye'ye sığınan ve Başbakanlık kararıyla Muğla ve dışına çıkarılmayan mültecilerin iaşe ve diğer masrafları iskân bütçesinden karşılanıyordu. İtalyan uyruklu Türk mültecilerin arasında elektrikçi, şoför, motorcu gibi teknik sanat sahipleri bulunuyordu. Bu zanaatkârlar, yaşamaya mecbur edildikleri ilçelerde zanaatlarıyla ilgili

çalışma ortamı bulamıyorlardı. Aydın, İzmir ve Nazilli gibi görece büyük yerleşim bölgelerinde iş imkânı bulma ihtimalleri olduğundan, kendilerinden faydalanma adına bu bölgelere sevk edilmelerinde herhangi bir beis bulunmuyordu. (BCA, 30.10.0.0.124.882.12.)

Savaş yıllarında Yunanistan'da kalan Türkler, savaşın sona ermesiyle birlikte hızlı bir şekilde Türkiye'ye dönmeye başladılar. Eylül 1946'da 153 haneden oluşan Gümülcineli İskeçe Türklerinden 350 göçmen, Edirne üzerinden tren ile İstanbul'a geldi. (Ulus, 6 Eylül 1946, Sayı:9028.) Ekim 1946 itibariyle Türkiye'ye dönen Türklerin sayısı 1.300'ü buldu. Bunların 900 kadarı ilk etapta Marmara ve Batı Anadolu'daki akrabalarının yanına yerleştirilirken diğerleri ise Sirkeci'deki misafirhanede konuk edilmeye başlandı. (Akşam, 4 Ekim 1946, Sayı:10045.) Savaş sonrası süreçte Yunanistan'da bulunan komünist çeteler faaliyetlerini sıklaştırdığı gibi ülkede bir kamu düzeninden söz etmek mümkün değildi. Böyle bir manzara içerisinde baskılardan kaçan Türklerden 700 kişi, Kasım 1946'da Türkiye'ye sığındı. Tüm malvarlıklarını bırakarak gelen Türkler, İstanbul'daki misafirhanelere yerleştirildiler. (Ulus, 13 Kasım 1946, Sayı:9096.) Savaş sona ermişti lakin Batı Trakya'da yaşanan acılar katlanarak devam ediyordu. Bunun üzerine Türkiye uluslararası arenada Türklerin haklarını korumak için teşebbüste bulundu. Türkler, korkunç işkencelere uğruyor, tahminlerin üzerinde zulümlerle karşılaşıyordu. İşkencelere katlanamayanlar kendi canlarına dahi kıyıyorlardı. Türkiye'ye ulaşabilen Türklerden birisi durumu şu şekilde tasavvur ediyordu; *"Ne can, ne mal, ne haysiyet hiçbir şey kalmıyor. Bu cehennemde oturabilmek imkânsız. Kaçabilmek ise daha da imkânsız. Fakat biz bunları göze aldık. Kimimiz oğlumuzu, kimimiz kardeşimizi, kimimiz ailemizi orada bırakıp kaçtık."* Hüseyin Çakır adındaki mülteci ise; *"Gümülcine ve İskeçe'de baskınlar çoğaldı. Geçenlerde bir gece Bulgar hududu yakınında Sadıman köyünün camisini yaktılar. Başka bir köyde yiyecek vermeyen 12 Türk'ü camiye doldurup ateşlediklerini işittik, vahşi komünist haydutlar bilhassa kızlarımıza ve genç kadınlarımıza sataşıyor, onları alıp dağlara kaçırıyorlar ve bir müddet yanlarında alıkoyduktan sonra bir paçavra gibi geri iade ediyorlar"* bu manzara karşısında dayanamayan Türkler, anavatana göç ediyorlardı. İstanbul'a ulaşanlar ilk etapta Sirkeci'de bulunan misafirhaneye yerleştirilip daha sonra uygun yerlerde iskân edildiler. (Ulus, 6 Ağustos 1947, Sayı:9361.)

Ağustos 1947'de Pire'den İstanbul'a Aksu vapuru ile gelen 112 mülteci hep bir ağızdan *"Yaşlı gittim şen geldim. Aç koynunu ben geldim"* şarkısını söyleyerek, anavatana kavuşmalarından doğan sevinçlerini çeşitli

vesilelerle dile getirdiler. Bir mülteci; *"Biz işkenceden ve zulümden kaçtık. Yürüyerek dağları ve tepeleri aştık. Dost ve müttefik Yunanistan'a sığındık ve nihayet işte anayurda kavuştuk"* derken hep bir ağızdan *"Yaşasın Türkiye, Yaşasın İnönü"* nidaları yükseliyordu. Savaş sonrası süreçte komünist yönetim, Türk okullarını kapatırken, Türklerin asker olmalarını engellemişti. Ayrıca yoğun şekilde Hristiyanlık ve Komünizm propagandası yapılıyor, isimler zorla Bulgarcaya çevriliyordu. Bu durumda bölgedeki Türkler Türkiye'ye doğru göç ediyordu. (Ulus, 26 Ağustos 1947, Sayı:9381.) Savaş sonrası süreçte Türkiye'ye sığınanlar arasında sadece Türkler bulunmuyordu. Bulgarlar ve Yunanlılar mülteci statüsünde Türkiye'ye geliyordu. (Vakit, 26 Ağustos 1947, Sayı:10733; Ulus, 2 Eylül 1947, Sayı:9388.)

Savaşın sona ermesiyle birlikte milletlerarası mülteci kamplarında bulunanların kendi memleketlerine iadeleri başlamıştı. Türkiye'ye gelmek isteyen Mültecilerin tespiti için İskân Genel Müdürü Cevdet Atasağun ve Dr. Mahmut Akalın yerinde incelemeler yapmak üzere Temmuz 1947'de İtalya, Yunanistan ve Almanya'ya gitti. (Ulus, 6 Temmuz 1947, Sayı:9331.)

Şubat 1947'de Bakanlar Kurulu tarafından Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Batı Anadolu ile adalarda yaşayan ve Türk olup, Türkiye'ye sığınanlardan ev ve arazi satın alarak maddi alaka peyda edenler ile nüfus sicillerine kayıt edilenler serbest göçmen statüsünde kabul edildiler. (BCA, 030.18.01.02.113.16.)

6. SONUÇ

Türkiye kâh parlak vaatler, kâh dehşet veren tehditler şeklinde yapılan kuvvetli baskılara rağmen İkinci Dünya Savaşı boyunca tarafsızlığını muhafaza etmeyi başardı. Demokrasi ordularının kuvvetlenmesine ve totaliterlerin plânlarının sekteye uğratılmasına hizmet eden, İsveç ve İsviçre'den sonra üçüncü ülke oldu. Türkiye, savaş boyunca adeta bir istihbarat merkezi vazifesi görürken; esirler ve muhacirler konusunda yoğun insani gayretler sarf etti. Uyguladığı politikalarla istilânın diğer ülkelere yayılmasına nispeten engel oldu.

20. yüzyıla kadar meydan savaşı şeklinde cereyan eden savaşlar, bu yüzyıldan sonra şehirlerin ara sokaklarına kadar yayılmaya başlamıştı. Bu durum dünyanın mülteciler meselesiyle tanışmasına neden oldu. Balkan ve Birinci Dünya Savaşları, yoğun mülteci göçlerinin yaşandığı savaşlar oldu. Yoğun bombardımanların yapıldığı İkinci Dünya Savaşı'nda milyonlarca sivil evlerini terk ederek güvenli yerlere göç etmek zorunda kaldılar. Türkiye'ye sığınan siviller genellikle 12 ada, Kuzey Ege Adaları ve Batı

Trakya üzerinden ülkeye ulaştı. Trakya bölgesi karayoluyla gelen sivillere ev sahipliği yaparken, Batı Anadolu kıyıları deniz araçlarıyla gelen mültecileri kabul etti. Türkiye mülteciler meselesine kısa sürede refleks göstererek sığınmacıların sığınmaları için gerekli kolaylığı sağladı. Mültecilere yemek, barınma ve sağlık alanlarında yardım edildi. Yardımlar yerel idare ve halk, Kızılay ve hükümet eliyle yapıldı. Mültecilerin büyük bir kısmı Türkiye'yi köprü gibi kullanarak İngiltere idaresindeki Orta Doğu'daki kamplara gittiler.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya, ülke sınırlarındaki ve işgal ettiği bölgelerde yaşayan Yahudilere karşı korkunç bir soykırıma girişti. 1939'a kadar Yahudiler Akdeniz üzerinden Filistin'e ulaşmaya çalışıyorlardı. Denizaltı ve donanma faaliyetleri ile bu yol kapanınca, mülteciler Nazi zulmünden kaçmak için Türkiye'yi köprü olarak kullanmak dışında şansları kalmadı. Türkiye, İngiltere'nin engellemelerine rağmen Filistin'e ulaşmaya çalışan Yahudi göçünde köprü vazifesi gördü.

Savaş sırasında Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı sorunlardan birisi de askeri mülteciler meselesiydi. Askeri mülteciler kendi aralarında kategorize edildiklerinde, mensup oldukları ordu adına savaşmak istememeleri, firar ve açlık gibi sebeplerden dolayı tarafsız olan Türkiye'ye sığınanlar olarak değerlendirilebilir. Bunun dışında içerisinde bulundukları savaş araçlarının çeşitli kazalara uğramaları, Türk hava, kara ve karasularını ihlal ettikleri için gözaltına alınan ve esir statüsünde değerlendirilebilecek mülteci statüsündeki askerler bulunuyordu. Bunların tamamı Anadolu'nun iç ve güvenli bölgelerinde kurulan kamplarda uluslararası hukuk normlarına göre muameleye tabi tutuldular. Savaş sona erdikten sonra ülkelerine iade edildiler. Türkiye savaşa dâhil olmama konusunda izlediği ince siyaseti, insani konularda yaptığı yardımlarla taçlandırdı.

7. KAYNAKLAR

Arşivler

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İkinci Dünya Harbi (İDH)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kızılay Arşivi (KA)

Gazeteler

Akşam.

Resmî Gazete

Vakit

Telif ve Tetkik Eserler

Akça, B. (2010). II. Dünya Savaşı yıllarında Ege Adaları'ndan Batı Anadolu sahillerine sığınan mülteciler meselesi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke*), 24, 1-11.

Armaoğlu, F. (1997). *20.yüzyıl siyasi tarihi (Cilt 1-:1914-1995)*. Ankara: Alkım Yayınları

Bahar, İ. İ. (2013). II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yahudi mülteci sorununa yaklaşımı. *Toplumsal Tarih*, 230, 22-28.

Bakar, B. (2007). İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul ve Trakya'dan Anadolu'ya göç ve paniğe karşı propaganda, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12, 1-35.

Bakar, B. (2007). Reel politiğin Türk-Alman ilişkilerine yansıması: Almanların ülkelerine dönmesi ve Türkiye'de kalanların enterne edilmesi (1944-1945), *Tarih Dergisi*, 63, 89-126.

Cantor, D. J. (2014). Laws of unintended consequence nationality, allegiance and the removal of refugees during wartime. D. J. Cantor, J.-F. Durieux (Ed) Refuge from Inhumanity? *War Refugees and International Humanitarian* Law. Vol. 2. Leiden:Brill Nijhoff, 2014, ss. 345-373.

Çolak, M. (2010). II. Dünya Savaşı yıllarında Macar Yahudileri ve Türkiye (1939-1945), *Karadeniz Araştırmaları,* 27, 77-87.

Hatipoğlu, M. M. (1997) *Yakın tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Keser, U. (2010). İkinci Dünya Savaşı sürecinde Yunanistan, Türkiye'de mülteciler, askeri ihlaller ve esirler sorunu. *Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3/11, 381-400.

Kodal, T. (2007) Türk arşiv belgelerine göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında Türkiye üzerinden Filistin'e Yahudi göçleri. *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, 5/3, 1903-1931.

Morris, B. (2001) *Righteous victims: A history of Ziyonist-Arab conflict 1881-2001*. New York: Vintage Books.

Özal, İ. B. (2019). *Kısa II. Dünya Savaşı tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Sander, O. (2016). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sarısır, S. (2010). II. Dünya Savaşı yıllarında Anadolu sahillerine sığınan Yunanlı sivil mülteciler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 505-527.

Tamur, E. D. (2006). Ege'de büyük kaçış II. Dünya Savaşı'nda Adalardan Türkiye'ye mülteci akını. *Toplumsal Tarih*, 146, 50-55.

Tekeli, İ. & İlkin S. (2003) *Dış siyaseti ve askerî stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaman, A. E. (1997). II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de askeri mülteciler ve gözaltı kampları (1941-1942). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19/30, 143-166.